

новой парадигме, учитывающей законы развития. Перейти на совершенно новую эволюционную траекторию возможно изменив наше мировоззрение.

Источники и литература:

1. Анализ факторов научно-технологического развития в контексте цивилизационных циклов / под ред.: д.э.н., проф., акад. РАЕН Ю. В. Яковца, д.э.н., проф. В. Л. Абрамова; Междунар. ин-т Питирима Сорокина – Николая Кондратьева. – М. : МИСК, 2012.
2. Кушнир И. В. Мировая экономика в таблицах и графиках : [Электронный ресурс] : электрон. учеб. для студ. экон. вузов и колледжей / И. В. Кушнир. – 2010. – Режим доступа : <http://be5.biz/ekonomika2/002/index.htm>
3. Новая философская энциклопедия : в 4 т. – М. : Мысль, 2010. – 692, [2] с.
4. Чадов Б. Ф. Цикличность живого и сущего / Б. Ф. Чадов // Философия науки : науч. изд. по философии, методологии и логике естественных наук. – Новосибирск, 2008. – № 2. – С. 134-162.
5. Шарашов В. Е. Лиас. Рыцари с поднятым забралом / В. Е. Шарашов. – Одесса : Автограф, 2004. – 588 с.

Лаптева В.В.

УДК 332.6

РЕНТНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Вступ. Основним механізмом функціонування інноваційної економіки є ринок інтелектуальної власності, де одним з видів доходу є інтелектуальна рента. У провідних країнах світу інтелектуальна рента вже перетворилася на фундаментальне джерело соціально-економічного розвитку. Саме інтелектуальна рента, а також природна рента, є в даний час особливими перевагами України.

Постановка завдання. Інтелектуальна рента істотно відрізняється від ренти в природоємких галузях (сільському господарстві, будівництві і т. д.). Ці особливості полягають в наступному:

- гірська і земельна рента створюються без зусиль і витрат людини. Для отримання інтелектуальної ренти на попередньому етапі від окремого суб'єкта господарювання потрібні значні витрати всіх ресурсів для забезпечення лідерства у НТП (особливо інтелектуальних ресурсів і людського капіталу);

- інтелектуальну ренту можуть отримувати тільки лідери в області розвитку науки і техніки. На ринку інтелектуальної власності формується ринкова ціна, яка може бути вищою або нижчою індивідуальної ціни. Внаслідок чого між ними утворюється різниця, зовнішнім виразом якої виступає додатковий прибуток, який і утворює вартісну основу інтелектуальної ренти.

Огляд наукових підходів. Питання дослідження інтелектуальної ренти, причини та передумови створення та види інтелектуальної ренти досліджені вітчизняними та зарубіжними вченими. Серед них Е. Артюшина [4], В. Захарченко, Н. Меркулов [1], Р. Патора [5], А. Румянцев [3], І. Скоблякова [4], Н. Чухрай [5], Л. Ширяєва [1] та ін. Проте недостатньо досліджені питання пошуку варіантів вираження інтелектуальної ренти та формування господарського механізму розподілу і використання інтелектуальної ренти.

Мета статті – визначити можливості реалізації наявного інтелектуального капіталу та інтелектуальної ренти в умовах інноваційної економіки.

Результати дослідження. Розглянемо три (найбільш згадуваних [4,5]) варіанти вираження інтелектуальної ренти:

А. Інтелектуальна рента утворюється з доходу інноватора ($D_{инн}$), доходу інвестора, що вкладає кошти в процес реалізації інновації ($D_{инв}$) і середнього прибутку інноваційної фірми ($P_{ср}$) (рис. 1). При цьому дохід інвестора включає в себе відсоток на вкладений капітал і премію за ризик втрати вкладених коштів.

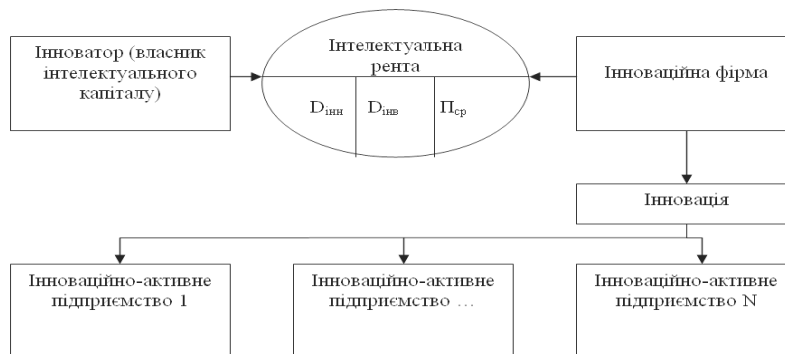

Рис. 1. Варіант А формування інтелектуальної ренти.

Б. Тиражування інновацій. В результаті впровадження різних інновацій у виробничі та суспільні процеси можливо взаємопроникнення інновацій і виникнення на їх основі нових товарів і послуг. Тут середній прибуток інноваційної фірми буде більший, ніж в попередньому варіанті через розширення смості збуту інновацій серед багатьох інноваційно-активних підприємств, які купують ліцензії (рис. 2).

При цьому ціна продуктивних інновацій буде складатись із наступних елементів:

$$C_{инп} = \Pi_{инн} + C_{ан}$$

де: $C_{инп}$ – ціна нового продукту;

$\Pi_{инн}$ – інноваційний прибуток, отриманий в результаті реалізації інноваційних продуктів, який рівний сумі середнього прибутку підприємства, що впровадив інновацію, відсотку на венчурний капітал для інвестора, інноваційного доходу інноватора і надлишкового комерційного прибутку через перевищення попиту над пропозицією;

$C_{ан}$ – ціна аналогічної для інновації продукції, яка вже існує на ринку.

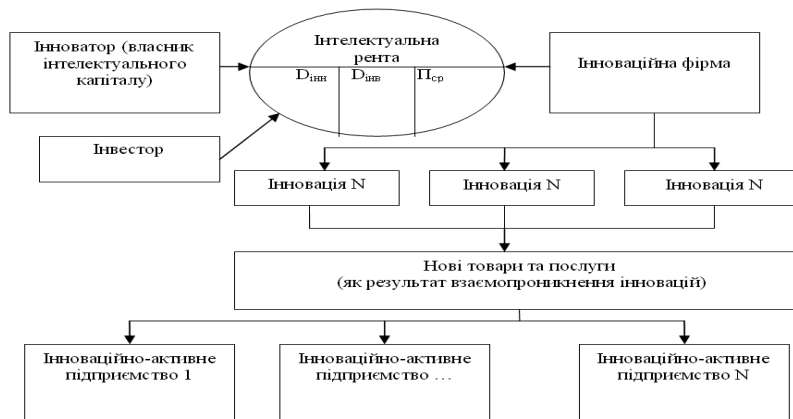

Рис. 2. Варіант Б формування інтелектуальної ренти.

В. Механізм отримання інтелектуальної ренти на макроекономічному рівні (рис. 3).

Рис. 3. Варіант В формування інтелектуальної ренти.

З цього випливає, що інтелектуальна рента утворюється за рахунок надбавки до середньої ціни і продажу інтелектуальної власності та гудвілу. На новостворену продукцію надбавка до середньої ціни діє на протязі 2-3 років (максимум 5 років), тобто до тих пір, поки існує монополія на випуск цієї продукції. По мірі освоєння випуску цієї продукції іншими суб'єктами надбавка до середньої ціни зменшується і з появою конкуренції повністю зникає, а отже, зникає і інтелектуальна рента [5, с. 21].

На макроекономічному рівні інтелектуальна рента складається з трьох складових:

$$R_n = R_u + R_{uc} + R_r$$

де: R_n – загальна інтелектуальна рента;

R_u – інтелектуальна рента від продажу нової продукції за більш високі ціни;

R_{uc} – інтелектуальна рента від продажу ліцензій, патентів та ноу-хау;

R_r – інтелектуальна рента від гудвілу.

Всі інновації як економічні блага кількісно обмежені, а як товари – якісно різні. Тому можна виділити три форми інтелектуальної ренти.

Монопольна інтелектуальна рента утворюється на основі використання об'єктів інтелектуальної власності унікальної якості. Ступінь унікальності таких інновацій є абсолютною. Вони кількісно представлені в єдиному екземплярі не тільки в країні, але і в світі. Такі інновації у вищій мірі обмежені і якісно неповторні. Унікальність інновації є основою для утворення монопольної ренти. Вона веде до реальної можливості встановлення на такі інновації чистої монополії, яка породжує на ринку монопольно високі ціни і дозволяє отримувати монопольно високі доходи власникам унікальних об'єктів інтелектуальної власності.

В основі монопольної інтелектуальної ренти лежать радикальні інновації, які неможливі без еволюційного прирощення техніко-економічних параметрів. Взаємозв'язок радикальних та еволюційних інновацій проявляється в тому, що еластичність росту корисного ефекту від витрат в ході поступового

розвитку, що знижується свідчить про асимптотичне наближення до межі технологічних можливостей поліпшення даного радикального нововведення, тим самим сигналізує про необхідність або використання нової продуктової платформи, або нового революційного прориву. Радикальні інновації з'являються в результаті цільових, програмно-орієнтованих зусиль. Однак і вони створюються в ході економічно організованої діяльності у вигляді фундаментальних і пошукових досліджень [5, с. 30].

У механізмі формування та використання монопольної інтелектуальної ренти значну роль має відігравати міждержавна інтелектуальна власність. У зв'язку з поглибленням процесів економічної інтеграції виник і швидко розвивається сектор міждержавної власності, яскравим прикладом якої може служити міждержавна космічна станція. Міждержавна власність все активніше використовується для вирішення планетарних екологічних проблем, соціальних проблем розвитку людського потенціалу, зайнятості, бідності та злиднів, на що спрямовані зусилля ООН і регіональних міждержавних союзів.

Диференціальна інтелектуальна рента утворюється на основі використання інновацій нерівної якості. Всі інновації розрізняються за ступенем функціональної придатності для використання в процесі виробництва, які різною мірою задовольняють потреби. Так, за призначенням усі інновації діляться на вдосконалені, доповнені, заміщені і витіснені. Реальні інновації можна розділити на кращі, середні і гірші за якістю. Диференціація якості інновацій породжує основу для утворення додаткового доходу підприємств, що використовують кращі й середні за якістю об'єкти інтелектуальної власності.

В основі диференціальної інтелектуальної ренти можуть лежати еволюційні інновації, які відбуваються безперервно. Як відзначає В.Захарченко, у другій половині ХХ ст. частота таких нововведень зросла, так як вони з'являються в результаті цілеспрямовано організованих досліджень і розробок [1, с. 213-214]. Часто такі інновації є наслідком ідей і пропозицій, що надходять зі сфери виробництва, збуту, споживання. Особливості сучасної конкуренції (науково-технічне суперництво, розширення масштабів глобального переплетення економік та ін.) призводять до скорочення життєвих циклів даних інновацій.

Значення еволюційних інновацій надзвичайно велике, хоча часто кожне з них саме по собі дає відносно невеликий корисний ефект. Вони служать важливим джерелом зростання продуктивності праці, економії ресурсів і підвищення якості. Частота виходу на ринок з невеликими нововведеннями сприяє акумулюванню інформації про переваги споживачів, що служить джерелом знання для подальших модернізацій [2, т. 2, с. 39].

На основі аналізу і угруповання еволюційних інновацій можна виділити три типи стратегій (фаз життєвого циклу) інноваційного підприємства. З нашої точки зору слід виділити наступні стратегії: імітаційну (дифузія інновацій в нові ринки), змішаного типу (кластери), адаптивну (трансформація наявних продуктів і оптимізація можливостей підприємства).

Стратегія імітаційного типу спрямована на відокремлений розвиток сфери науки від реального сектору національної економіки на шляху перетворення в постачальника інтелектуальної сировини і знань на світовий ринок. Для неї характерні внутрішнє споживання результатів діяльності в сфері науки на підтримання безпеки країни в оборонній сфері; відмова від інноваційного лідерства в цивільній сфері; модернізація промисловості та сфери послуг за рахунок імпорту технології та бізнес-процесів; формування конкурентних переваг країни на основі експорту передових технологій, низької вартості робочої сили і енергії; розробку і реалізацію промислової політики щодо залучення закордонних інвестицій та розширення складальних виробництв; розвиток власного виробництва і власних технологій на рівні вимог національної безпеки. Реалізація даного підходу фактично означає «вихід» держави з інноваційної сфери та надання можливості конкурентним механізмам глобального ринку завершення протягом 10-15 років процесу міжнародного поділу праці, де Україна призначена на роль постачальника не тільки природних ресурсів, але й інтелектуальних у формі аутсорсингу.

Стратегія розвитку інноваційної системи змішаного типу націлена на диференціацію регіонів шляхом формування інноваційно-активних кластерів у вигляді територій інноваційного розвитку (регіональна спеціалізація), де частка інновацій у валовому територіальному продукті буде не менше 50%; цільове фінансування в рамках пріоритетів інноваційної політики держави; реалізацію промислової політики на дифузії успішних інновацій на внутрішній ринок, а також залучення зарубіжних інвестицій для розвитку інноваційної діяльності в регіонах. Реалізацію даного шляху можна назвати найбільш імовірним сценарієм для України на найближчі 10 років, в рамках якого кожен з регіонів може реалізувати свої конкурентні переваги в інноваційній сфері. Дана стратегія дозволить отримувати суб'єктам інноваційної діяльності диференціальну інтелектуальну ренту.

Абсолютна інтелектуальна рента. Всяка інновація за рівнем корисності перевищує звичайні товари. Вона має додаткову корисність, так як покращує якість продуктів і технології виробництва, зменшує витрати. Тому об'єкти інтелектуальної власності будуть коштувати дорожче, ніж звичайний масовий продукт, приносячи додатковий дохід.

В умовах ринкової економіки для отримання абсолютної інтелектуальної ренти переважаючим суб'єктом інноваційної діяльності стає фахівець – інноватор, який виступає як рушійна сила змін економічної системи.

Закономірності утворення інтелектуальної ренти і характеру прав власності на інтелектуальні продукти та інновації зумовлюють принципи засади розподілу та використання інтелектуальної ренти. Суб'єктами

розподілу інтелектуальної ренти можуть бути власне розробники, інноваційно-активні підприємства, державні органи влади. Інтелектуальна рента повинна розподілятися між інноваторами та інноваційно-активними підприємствами, у яких утворюється цей факторний дохід, і органами державної влади, які мають права повного і неповного відчуження. Цей принцип розділу інтелектуальної ренти між двома суб'єктами зумовлюється факторами і причинами суто економічного характеру.

За певних умов механізм розподілу інтелектуальної ренти може стати фактором впливу на ефективне використання об'єктів інтелектуальної власності. Більш конкретно це може виражатися в тому, що інтелектуальна рента повинна стати джерелом покриття витрат, і в той же час повинна стати джерелом розвитку всієї інноваційної сфери. Інтелектуальна рента як факторний дохід від господарського використання об'єктів інтелектуальної власності та інновацій може і повинна спрямовуватися на розвиток інноваційної сфери. Щоб використовувати інтелектуальну ренту в інтересах країни необхідно її врахувати і узаконити як особливий факторний дохід. Тільки в цьому випадку держава може використовувати інтелектуальну ренту в потрібній для суспільства соціальній спрямованості. В даний час в Україні є лише академічна постановка даного питання. Чинний економічний, фінансовий та господарський механізм інноваційної сфери повністю виключає якої б то не було облік інтелектуальної ренти.

В даний час питання про господарський механізм розподілу і використання інтелектуальної ренти є одним з найактуальніших і складних, так як якщо немає реального механізму обліку утворення, розподілу та використання інтелектуальної ренти, то немає і реального впливу цього інструменту на розвиток інноваційної сфери. Складність розробки реального господарського механізму обліку утворення, розподілу та використання інтелектуальної ренти виникає через відсутність аналога і досвіду цієї роботи в нашій країні.

Можна запропонувати наступну схему формування та розподілу інтелектуальної ренти (рис. 4).

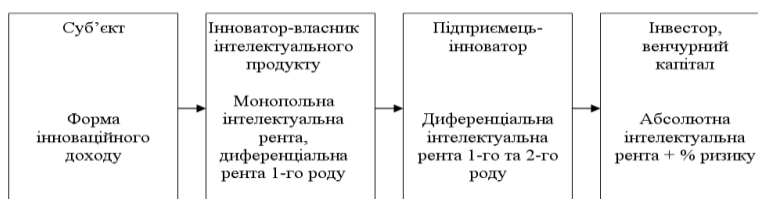

Рис. 4. Механізм формування та розподілу інтелектуальної ренти.

Висновки. Для подолання сьогоденної вітчизняної кризи необхідно робити ставку на ефективне використання трудового та інтелектуального потенціалу країни, які є джерелом інтелектуальної ренти. Весь післявоєнний досвід доводить, що на роль лідерів у соціально-економічному розвитку претендували держави, що мають найбільш високий рівень освіти, науки, охорони здоров'я, культури та високу частку високотехнологічного сектора економіки. Підтримання і примноження цього потенціалу обходиться досить дорого, але без нього немає і не може бути інноваційного суспільства, незалежної держави, здатної до швидкого саморозвитку в сучасній складній геополітичній і економічній обстановці.

Джерела та література:

1. Захарченко В. І. Инновационное развитие в Украине: наука, технология, практика : монографія / В. І. Захарченко, Н. Н. Меркулов, Л. В. Ширяева. – Одесса : Фаворит, 2011. – 598 с.
2. Захарченко В. І. Кластерная форма территориально производственной организации : монографія : в 2-х т. / В. І. Захарченко, В. Н. Осипов. – Одесса : Фаворит, 2010.
3. Румянцев А. А. Менеджмент инноваций. Как научную разработку довести до инновации : учеб. пособие / А. А. Румянцев. – СПб. : Бизнес-пресса, 2007. – 200 с.
4. Скоблякова И. В. Интеллектуальная рента: сущность, виды, механизм формирования и распределения в инновационной экономике / И. В. Скоблякова, Е. М. Артюшина // Инновации. – 2006. – № 4. – С. 19-23.
5. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : підруч. / Н. Чухрай, Р. Патора. – К. : КОНДОР, 2006. – 398 с.